

УДК 37.013: 069

Руслана Маньковська (м. Київ)

доктор історичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу історії України другої половини ХХ ст.
Інституту історії України НАН України
E-mail: ruslana_man@ukr.net
ORCID: org/0000-0003-4581-2128

Музейна педагогіка: інноваційна технологія інтелектуального розвитку

У статті висвітлюється проблема розвитку музейної педагогіки як освітньо-музейної технології для інтелектуального розвитку підростаючого покоління, простежено формування музейних підходів до навчального процесу в історичному контексті та, через зіставлення зарубіжного і українського досвіду, виділено особливості взаємодії освітньої та музейної галузей в Україні. Приділено увагу сучасним формам та методам освітньо-виховного процесу в музейному середовищі, актуальним освітньо-музейним проектам і перспективам музейної педагогіки.

Ключові слова: музей, музейна педагогіка, музей навчального закладу, освітньо-музейний процес, музейна культура, «людина музейного типу», музейний педагог.

Ruslana Mankovska (Kiev)

Doctor of Historical Sciences, Associate Professor,
Leading Researcher Officer department of History
of Ukraine second half of the twentieth century
National Academy of Sciences of Ukraine Institute
of History of Ukraine
E-mail: ruslana_man@ukr.net
ORCID: org/0000-0003-4581-2128

Museum pedagogy: innovation technology of intellectual development

The article deals with the problem of the development of museum pedagogy as an educational and museum technology for the intellectual development of the younger generation. It traces the formation of museum approaches to the educational process in the historical context and, by comparing foreign and Ukrainian experience, the article highlights the interaction between the educational and museum branches in Ukraine. Also, the attention is paid to modern forms and methods of educational process in the museum environment, current educational and museum projects and perspectives of museum pedagogy.

The urgency of examining the problem is caused by the growing social role of museums as a socio-cultural institute, the importance of developing the theoretical foundations of museum pedagogy as a scientific discipline, the emergence and implementation of special museum-educational programs for the younger generation and the formation of museum culture. As an educational-museum model of the educational process, museum pedagogy applies systematic, visual, scientific and accessible pedagogical principles. An important place in the article is given to museums in an educational institution, which can be considered as a creative laboratory for personality development. It is emphasized that the system synergy of the educational and museum space modernizes the educational process.

In modern conditions, museum pedagogy is a part of the activity not only of museums and educational institutions, but it penetrates gradually into scientific establishments, state institutions and public organizations.

The author considers the educational and cultural project on museum pedagogy introduced by the local authorities of Kyiv, the Kyiv Mala Academy of Student Youth and the National Union of Local Lore Researchers of Ukraine. Its purpose is to realize the pedagogical potential of museums in the educational space of Kyiv, by means of museum pedagogy to effectively influence the educational process, to promote the creative abilities of student youth, to form a modern personality as a “man of the museum type” in the conditions of the museum environment.

Key words: museum, museum pedagogy, museum of an educational institution, educational and museum process, museum culture, “man of the museum type”, museum teacher.

Останнім часом під впливом новітніх тенденцій у розвитку музейництва спостерігається збільшення уваги громадськості до музею, значно зросла його роль у суспільному житті. Як невід’ємна складова соціокультурного простору, музей тісно пов’язаний з питаннями удосконалення духовних засад суспільства, утвердження його гуманістичних цінностей, сприяє широкій інтеграції національної спадщини в культурний простір світового співтовариства. Музею належить відповідальна місія у формуванні національної свідомості, подоланні духовної ентропії та знецінювання морально-етичних принципів, а також у вихованні в підростаючого покоління дбайливого ставлення до історії, народних традицій та природи краю.

Музейний заклад є дієвим інструментом розвитку соціокультурних процесів, а його освітньо-виховний потенціал досі не використаний в повному обсязі. Завдання музею співпадають із стратегічним напрямом розвитку сучасної освіти, формування її інноваційної моделі з пріоритетом розвитку освіченої та творчої особистості. Реформування української освітньої системи, яка ґрунтується на принципах гуманізації освіти та зв’язку освітніх знань з оточуючим світом учня, особливо загострило питання щодо нових підходів до організації і змісту навчально-виховної діяльності, а також активізувало взаємодію навчальних закладів та музеїв як суспільних інститутів з формування особистості та розвитку її творчих здібностей, вироблення здатності до само-

стійних суджень і оцінок, навичок критичного мислення.

Важливе місце у вирішенні актуальних завдань освітньої та музейної галузей посідає один із перспективних міждисциплінарних напрямів сучасної музеології та педагогіки – музейна педагогіка, що вирішує проблеми залучення учнівської молоді до інтелектуальних практик та дослідницької діяльності засобами музейної експозиції з використанням інформаційних технологій. Музейна педагогіка поряд із традиційними формами роботи розвиває нові напрями діяльності, накопичено значний досвід з музейної психології, арт-терапії, роботи з молоддю та людьми похилого віку і з особливими потребами. Музейна педагогіка сформувала перспективний та ефективний освітньо-музейний модуль інтелектуальних перетворень особистості¹.

Музейна проблематика все більше привертає увагу не лише фахівців галузі, але й істориків, культурологів, соціологів, педагогів, усіх тих, кого цікавлять наукові дослідження пов’язані із соціо-культурною сферою. Останнім часом чітко виокремлюється актуальний міждисциплінарний напрям – музейна педагогіка, який поступово заповнив, окрім музейно-освітнього, широкий соціокультурний простір, зацікавив державні структури. Серед українських дослідників провідне місце займають ґрунтовні напрацювання музеєзнавців Ю. Омельченка, О. Караманова, Л. Гайди², вчені А. Григор’єва, О. Ярошенко, Г. Марюхно, Т. Белофастова, Ю. Ключко, О. Міхно, Н. Отрох торкаються принципів, методів та засобів музейної педагогіки, її освітньо-виховних та комунікаційних можливостей, особливостей діяльності музеїв

¹ Маньковська Р.В. Музеї України в суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів : Простір М, 2016. С. 183–185.

² Омельченко Ю.І. Шкільні музеї / Ю.І. Омельченко. К. : Радянська школа, 1981. 128 с.; Караманов О.В. Музейна педагогіка в контексті багато-культурного освітнього середовища в Україні / О.В. Караманов // Шлях освіти. 2012. № 2. С. 8–11; Гайда Л.А. Музей у навчальному закладі / Л.А. Гайда. К. : Шк. світ, 2009. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»); її ж, Музейно-педагогические центры Украины: опыт и перспективы развития / Л.А. Гайда // Вопросы музеологии. 2012. № 2 (6). С. 179–186.

у навчальних закладах³. Питання взаємодії музею і школи, особливості освітньо-виховної діяльності закладів художньо-мистецького профілю, методичні розробки з музейної педагогіки, а також з педагогічного краєзнавства, досвід зарубіжних колег розглядають у своїх дослідженнях педагоги Л. Масол, В. Рагозіна, І. Ласкій, Л. Гуріна, Т. Рудько, Т. Ткаченко, Д. Щербак, О. Степанок, А. Наєждіна, О. Класова, О. Юрченко, Г. Поліщук, С. Піскун, О. Валенкевич⁴.

Значний доробок з історії, теорії та сучасних проблем музейної педагогіки складають праці зарубіжних дослідників, зокрема музеєзнавців Р. Ромедера, А. Кунца, В. Клаузевіца, Е. Гохстрат, А. Гейна, Л. Норріс, Р. Тісдейла, російських фахівців А. Разгона, Є. Ванслової, Б. Столярова, М. Юхневич⁵.

Значна частина історіографічного поля музеології належить музейній педагогіці. Актуальність проблематики обумовлена зростанням суспільної ролі музеїв як соціокультурних інститутів, незавершеністю процесу формування музейної педагогіки як наукової дисципліни, важливістю розробки її теоретичних засад, появою та реалізацією спеціальних музейно-освітніх програм для підростаючого покоління. Освітньо-виховні можливості музейної педагогіки в діяльності музеїв та навчальних закладів набувають особливої ваги і потребують подальшого всебічного вивчення.

Однією з передумов формування музейної педагогіки виступає поліфункціональність музею. Його освітньо-виховну, рекреаційну, комунікативну, репрезентативну, інформаційну, естетичну функції актуалізує підхід до музею як соціального інституту, врахування у його діяльності суспільних потреб, впливу музею на суспільні процеси, ставлення різних соціальних груп до музею, їх ціннісні орієнтації. Це сприяло оформленню суміжної наукової дисципліни – музейної соціології, витоки якої сягають кінця ХІХ – початку ХХ ст. з виділенням просвітницької ролі музею та появою публічних музейних закладів.

Основний вектор музейної соціології спрямований на відвідувача. Щоб глядачі всебічно опанували музейні збірки, а експозиційна робота була ефективною, музейникам необхідно глибоко досліджувати свою аудиторію, визначати її базові знання, навички, вікові особливості, уподобання тощо. Виділяють три категорії відвідувачів: дослідники, які у своїй роботі використовують музейні фонди та бібліотеку; навчально-освітня аудиторія, зацікавлена специфічною інформацією для пізнавально-освітніх цілей; відвідувачі, для яких музей є формою відпочинку. Вивчення й аналіз музейної аудиторії відбувається за різними параметрами. Ефективний вплив музею на формування світогляду аудиторії можливий, коли враховується тематична зацікавленість відвідувачів музейною інформа-

³ Григор'єва А.П. Свята спадщина (Огляд музеїв Житомирщини при навчальних закладах системи МОН України) / А.П. Григор'єва // Музейна справа на Житомирщині: історія, досвід, проблеми: Науковий збірник «Велика Волинь»: праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. 2005. Т. 33. С. 59–64; Марюхно Г.В. Ярошенко О.Ю. Організатору музейної справи в закладах освіти. Методичні рекомендації / Г.В. Марюхно, О.Ю. Ярошенко. Полтава, 2004. 117 с.; Міхно О. Спадщина Василя Сухомлинського у виставковій діяльності Педагогічного музею України / О. Міхно // Збірник матеріалів ІХ Міжнародної наук.-практ. конф. і ХХІІІ Всеукр. пед. читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Щоб у серці жила Батьківщина» (м. Луцьк, 15–16 вересня 2016 р.) / Упор. О. Сухомлинська, П. Олешко. Луцьк : Надстир'я, 2016. С. 194–198; Отрох Н.В. Інноватика в музейній педагогіці // Педагогічні науки. Зб. наук. праць. Вип. 118. К., 2014. С. 173–181.

⁴ Масол Л.М. Мистецтво: підручник для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л.М. Масол. Х.: Фоліо, 2016. 240 с.; Ласкій І. Курс «Музейна педагогіка»: особливості взаємодії школи і музею / І. Ласкій // Мистецтво та освіта. 2009. № 3. С. 27–30; Поліщук Г. Екскурсійний метод навчання // Рідна школа. 2004. № 9. 80 с.; Щербак Д. Розвиток музейної педагогіки // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2010. № 20. 29 с.; Піскун С.А. Педагогічне краєзнавство в організації навчально-виховного процесу вищої школи. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2067/1/ghdruiohdi.pdf>; Валенкевич О.В. Культурно-освітні засади діяльності чеських музеїв (на прикладі «Наукового центру «Техманія» у місті Пльзень») // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 39–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_3_9

⁵ Гохстрат Елс, Гейн Анемарі Велс. Теорія навчання Девіда Колбі в музеї. К. : Музейний простір, 2015. 96 с.; Норріс Лінда, Тісдейл Рейні. Креативність у музейній практиці / пер. з англійської А. Коструби, Г. Кузьо, О. Омельчук, Є. Червоного. К.: Видавець Чередниченко А. М., 2017. 192 с.; Столяров Б. А. Музейная педагогика. История, теория, практика: учебн. пособие / Б.А. Столяров. М.: Высш.школа, 2004. 216 с.

цією. Для налагодження тісного контакту з аудиторією музейники звертають пильну увагу на її потреби та мотиви відвідування музею, тоді й вибудовується конструктивний діалог.

Вирішення завдань сучасної музейної комунікації базується на міждисциплінарному підході й потребує залучення музеєзнавчих, педагогічних, соціологічних та психологічних методів дослідження. Зрештою результативність музейної комунікації залежить не лише від фахового рівня музейника, який веде діалог з відвідувачами, але й від вміння його налагодити тісний контакт. Методи та засоби впливу музеїв на різні категорії відвідувачів, взаємодія музейних установ із іншими суспільними інституціями перебувають у полі зору музейної педагогіки, яка допомагає застосовувати інноваційні педагогічні технології для інтеграції музейництва в процес творчого розвитку та виховання особистості⁶. Сучасна музейна педагогіка спрямована на дієву взаємодію музею та суспільства, зокрема молодіжного його сектора, встановлення тривалих і різноманітних контактів з відвідувачами, залучення їх до поповнення та вивчення музейних збірок.

Основним змістом музейної педагогіки є заурення особистості у спеціально організоване предметно-просторове музейне середовище, яке включає твори мистецтва, пам'ятки природи, історії тощо. Тому музейна комунікація розглядається як процес передачі культурних значень і змістів через музейний предмет і сприйняття інформації відвідувачами⁷. Нерозривний зв'язок музейної комунікації та музейної педагогіки здійснюється через розгортання експозиційно-виставкової діяльності, підготовку тематичних екскурсій та лекторіїв, організацію музейних клубів та просвітницьких програм.

Музейна педагогіка, як наукова дисципліна, розглядає музей як освітню систему, пов'язуючи

воєдино музеєзнавство, педагогіку та психологію. Через свій міждисциплінарний характер музейна педагогіка оперує категоріями музеєзнавства та психолого-педагогічних дисциплін. Це поняття введено в обіг на початку ХХ ст. в Німеччині. Спочатку воно розумілося як напрям музейної роботи з молоддю. Як галузь знань та досліджень, музейна педагогіка почала формуватися з 60-х років ХХ ст., а її предметом стали культурно-освітні складові музейної комунікації.

Як відомо, основи музейної педагогіки були закладені в другій половині ХІХ ст. у Німеччині природознавцем та педагогом Е. Росмеслером спільно з цілою плеядою однодумців. У 1913 р. директор гамбурзької картинної галереї Кунстхалле, мистецтвознавець Альберт Лихтварк на конференції в Мангеймі чи не вперше означив музей як освітньо-виховний заклад, порівнюючи його з університетами і академіями, та запропонував діалогову систему спілкування з відвідувачем, де музейник є посередником між відвідувачем та музейним предметом⁸. Впровадивши в практику метод «музейних діалогів», він вперше показав роль екскурсовода, який допомагає відвідувачам у спілкуванні з мистецтвом, розвиває здатність бачити та насолоджуватись ним.

Вже згодом, в 1931 р. німецький педагог Герберт Фроденталь, розвиваючи ідеї А. Лихтварка, запропонував терміни «музейна педагогіка», «музейний педагог», вперше розробив методику та музейно-педагогічну програму проведення шкільних занять у музеї, опубліковану в книзі «Музей – Народное образование – школа», де музей розглядається як засіб навчання в школі. Цей напрям, що виявлявся в створенні музейно-освітніх центрів, розробкою та впровадженням музейних програм у навчальний процес, динамічно розвивався і отримав поширення в Німеччині, Франції, Італії, Великобританії та США⁹.

⁶ Гогиберидзе Г.М. Формирование музейной педагогика / Гогиберидзе Г.М., Чесняк М.Г. // Преподавание истории в школе. 2007. № 8. С. 3–5; Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учебное пособие / Б.А. Столяров. М.: Высшая школа, 2004. 216 с; Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: збірник наукових праць. Вип. 1. К. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2009. 231 с.

⁷ Гогиберидзе Г.М. Формирование музейной педагогика. С. 9–17; Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: збірник наукових праць. Вип. 1. К. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2009. 231 с.

⁸ Столяров Б.А. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учебное пособие/ Б.А. Столяров. М. : Высшая школа, 2004. С. 12–19.

⁹ Музейная педагогика в начале ХХ века // Педагогика. 2013. 7 февраля. URL: <https://paidagogos.com/muzeynaya-pedagogika-chast-ii.html>

Музейна педагогіка сприймалась як інструмент формування музейної культури та освітньо-музейної моделі навчального процесу. Німецький педагог, професор Мюнхенського університету Георг Кершенштейнер прагнув поєднати знання учнів з потребами реального життя, залучаючи наочні матеріали музейних колекцій. Окремий відділ «Школа і музей» Державного музею етнографії в Берліні очолив професор історії Адольф Рейхвейн, який вбачав перспективу музейної справи у зміцненні зв'язку між музеєм і школою, запровадив спеціальні експозиції музею-майстерні для практичних занять учнів у музеї¹⁰. У Німеччині були започатковані та отримали розвиток музейно-освітні ідеї та музейна практика зі створення навчальних програм для шкіл. Відвідування учнями музеїв стало обов'язковою складовою навчального процесу.

В Україні музейна педагогіка отримала поширення з перших десятиліть ХХ століття, сформувалась традиція екскурсійної та лекційної роботи з дитячою аудиторією. У 1920-х рр. музейник та мистецтвознавець Федір Шміт, розвиваючи досвід своїх російських колег зі створення дитячих музеїв С. Шацького, Л. Шлегера, А. Зеленка, М. Бартрама, Я. Мексина, сформував власний підхід до музею для дітей. Ф. Шміт вбачав у музеї майстерню для дітей, освітній простір для вивчення психології дитячої творчості. У 1920 р. на базі Першої художньої виставки він організував на основі дитячих робіт Музей дитячої творчості¹¹. Такий підхід дозволяв глибше пізнати особливості дитячого сприйняття навколишнього світу, їх творчу чуттєвість, а, отже, сприяти їх плідному художньому розвитку. Однак, в 1930-х рр. рух до творчого розвитку особистості не збігався з ідеологією влади, його було перервано і замінено догматами педагогіки спрямованої на формування слухняного виконавця.

Лише в 1960-х рр., коли зросла соціальна роль музеїв у суспільстві, стали помітні тенденції повернення погляду музею до відвідувачів, роботі з аудиторією почала приділятися особлива увага, музейна педагогіка отримала новий поштовх до розвитку. Теоретичні та практичні питання нової наукової дисципліни опинилися в центрі уваги науково-дослідних центрів, які почали відкриватися, головним чином, у Німеччині: Зовнішня служба державних музеїв Пруської культурної спадщини в Західному Берліні, Робоча група музейної педагогіки в Східному Берліні, Зовнішня служба Кельнських музеїв, Художньо-педагогічний центр Німецького національного музею в Нюрнберзі, Музейно-педагогічний центр в Мюнхені¹². Предмет музейної педагогіки значно поглибився, і в дискусіях провідні західнонімецькі музеєзнавці Р. Ромедер, А. Кунц, В. Клаузевиц тісно пов'язували її з дослідницькою, експозиційною, збиральною роботою¹³, ґрунтовніше почали вивчатись освітньо-виховні аспекти музейної комунікації. Обговорення фахівців щодо місця музейної педагогіки в науковому просторі були корисними для формування її як наукової дисципліни.

В Україні, яка перебувала в радянському полі комуністичної диктатури, поняття «музейна педагогіка» починає входити до наукового обігу з 1980-х рр. Публічне визнання музейної педагогіки, як важливого напрямку музейної діяльності, музеєзнавцями А. Разгоном, М. Бахтіним, Є. Конуховою, А. Ломуновою активізувало дослідницькі пошуки в даному напрямі. Музейники зосередилися на проблемах розгортання музейного діалогу та формування музейної культури відвідувачів, яка виявлялася в музейному ставленні особистості до дійсності та відображала її ціннісну систему¹⁴. Музеї започатковували нові форми роботи з учнями: лекції, екскурсійні маршрути, гуртки, тематичні вечори. Зокрема, в

¹⁰ Музейная педагогика за рубежом / сост. и ред. М.Ю. Юхневич. М. : MUSEUM PRO, 1997. 73 с.

¹¹ Кардаш Н.В. Музейна педагогіка: ретроспективний аналіз // Педагогічні науки. Збір. наук. праць. Вип. 125. К., 2015. С. 49–54; Медведева Е.Б. Музейная педагогика в Германии и России: История и современность: учебное пособие / Е.Б. Медведева. М. : АПРИКТ, 2003. – 92 с.

¹² Гончарук Т. Що таке музейна педагогіка. Досвід Німеччини. URL: <http://www.gurt.org.ua/blogs/Тетяна%20Гончарук/1300/>

¹³ Гнедовский М.Б., Дукельский В.Ю. Музейная коммуникация как предмет музееведческого исследования // Музей – культура – общество; СПб. науч. тр. М., 1992. С. 24–27.

¹⁴ Столяров Б.А. Музейная педагогика: история, теория, практика: учеб. пособ. для студентов / Б.А. Столяров. М. : Высшая школа, 2004. 216 с.

той час у Державному історико-культурному заповіднику на Хортиці, як і в інших музейних закладах України, була розроблена комплексна програма «Заповідник-школі», розрахована для учнів 1-10 класів, з переліком екскурсій та лекцій відповідно до навчальних предметів¹⁵.

На початку 1990-х рр. в умовах незалежності України відбулися зміни в музейній галузі. У закладах замість політико-просвітницької роботи з її ідеологічними штампами та шаблонами розгорнулася культурно-освітня діяльність, спрямована на передачу культурних смислів, об'єктивне висвітлення історичних подій та явищ. Модернізувалися форми роботи з відвідувачами, з'явилися нетрадиційні формати музейної комунікації. Сучасні музеї і школи тісно співпрацюють у напрямку формування в молодій людини здібності працювати з першоджерелом, спостерігати за процесами матеріального світу, розвивати художньо-естетичні навички.

В Україні, де напрацьовано значний досвід роботи з дітьми та молоддю, нині музейна педагогіка набирає обертів¹⁶. Такі педагогічні принципи, як систематичність, наочність, науковість, доступність плідно використовуються в музейній діяльності. Питання музейної педагогіки постійно обговорюються музейною та педагогічною спільнотою. Зокрема, ця тема була в центрі уваги учасників Першого – Четвертого Всеукраїнських музейних фестивалів (2005, 2008, 2011, 2015 рр.), ініціатором та організатором яких виступив колектив Національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького. Фахівці закладу запроваджують спеціальні просвітницькі багатопрофільні програми «Музей і діти», «Музей школі» для різних категорій дітей, спрямовують зусилля на формування музейної культури, вироблення певної системності

у відвідинах закладу, розширення комунікаційного середовища між музеєм і школою¹⁷. У школах проводяться Дні і тижні музею, пересувні тематичні виставки, пізнавально-розвиваючі заняття та дидактичні ігри, конкурси дослідницьких робіт. У музеї створено інтерактивний «Дитячий музейний центр» із спеціальною експозицією для різних вікових дитячих груп, де застосовуються ігрові, театралізовані заходи, комп'ютерна техніка та гуртки-студії, удосконалюється робота гуртків, клубів з краєзнавства, народознавства, літературознавства. Скажімо, цікавою формою музейного виховання стала дитяча студія з ліплення «Жива глина», де музейний експонат оживає в руках дитини через природний матеріал. Музей запровадив «Сімейний музейний абонемент», розрахований на відвідування закладу родиною протягом року¹⁸. Системне налагодження діалогу музею з підростаючим поколінням, формування у дітей та молоді культури відвідування музейних закладів забезпечує міцні контакти на майбутнє, і, що важливо, позитивно впливає на соціокультурний простір у країні.

Оригінальна праця «Ми мандруємо музеєм. Путівник по Національному історичному музею ім. Д. І. Яворницького для батьків та дітей» за авторством музейників Н. І. Капустіної та С. В. Івлевої узагальнює багаторічний досвід роботи музею з відвідувачами різних вікових категорій¹⁹. У Чернівецькому обласному художньому музеї розроблено календарно-тематичні плани для шкіл в рамках програми «Художній музей школі», де передбачені пересувні виставки, тематичні екскурсії, лекції з відеорядом, перегляд фільмів на мистецьку тематику, День «Музей у школі», День «Школи у музеї» під час канікул²⁰.

¹⁵ Лисенко Т.М. Музейна педагогіка та перспективи розвитку. URL: <https://virtkafedra.ucoz.ua/elgurnal/pages/vyp9/lysenko.pdf>

¹⁶ Капустіна Н.І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького) // Сучасний музей: між скарбницею та підприємством. Матеріали Міжнародної конференції 8 жовтня 2006 р., м. Чернівці. Львів, 2008. С. 99–102; Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні. 231 с.

¹⁷ Капустіна Н.І., Івлева С.В. Ми мандруємо музеєм. Путівник по національному історичному музею ім. Д. І. Яворницького для батьків та дітей. Дніпропетровськ, 2011. С. 4–6.

¹⁸ Капустіна Н.І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького). С. 99–102.

¹⁹ Капустіна Н.І., Івлева С.В. Ми мандруємо музеєм. 213 с.

²⁰ Чернівецький обласний художній музей. URL: <http://artmuz.cv.ua/>

У сучасних умовах музейна педагогіка входить в коло діяльності не лише музейних та навчальних закладів, цей напрям поступово охоплює наукові, державні установи та громадські організації. Незважаючи на те, що в Україні відсутня загальнодержавна науково-координаційна інституція з музеєзнавства, яка, безперечно, включала б підрозділ з музейної педагогіки, натомість важлива об'єднуюча роль в музейному просторі України належить Педагогічному музею України Національної академії педагогічних наук України, який проводить активну роботу з координації музейного життя в Україні та спрямовує свої зусилля на створення Асоціації керівників музеїв при навчальних закладах України. Активно працюють в напрямі музейної педагогіки кафедри з музейної проблематики в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Київському національному університеті культури і мистецтв, Харківській державній академії культури, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Львівському національному університеті імені Івана Франка. Питання музейної педагогіки висвітлюють науковці в своїх дисертаційних дослідженнях зі спеціальності 26.00.05 – музеєзнавство. Пам'яткознавство, яка відкрита при Центрі пам'яткознавства Національної академії наук України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури і Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. Внесок у розробку музейно-освітньої тематики здійснюють співробітники обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти в Києві, Кропивницькому, Луцьку, Сумах, Рівному.

Значну роботу в освітньо-музейному напрямі проводить Український державний центр

національно-патріотичного виховання, туризму і краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти та науки України, який має свої обласні підрозділи. Центр активно опікується музеями при навчальних закладах, ініціює та здійснює освітні проекти із залученням музейного сегменту, популяризує музейні колекції, видає інформаційно-довідкову літературу, путівники та каталоги шкільних музеїв України.

Про актуальність музейництва в Україні та музейної педагогіки, зокрема, засвідчує зацікавленість музеями з боку громадських організацій та благодійних фондів. Низка музейних проектів здійснена за підтримки програми «Розвиток музейної справи» Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000», за сприяння Міжнародного проекту з розвитку музеїв та музейних мереж «Матра / Музеї України» організовано тренінгові програми та навчальні семінари «Освітні програми в музеї».

Музей, як специфічний заклад, через предмети-оригінали відкриває перед глядачем історичні епохи, переносить відвідувача в іншу за часом атмосферу, змушує не лише сприймати інформацію, але і осмислити її, проаналізувати, провести паралелі, сформулювати власні висновки. Музейне середовище сприяє розвитку критичного мислення. Щоб ефективно реалізувати просвітницькі функції, музей повинен зацікавити глядача відомостями про свою діяльність, запропонувати формат співпраці, який буде зручний і цікавий відвідувачу.

Ефективно освітньо-виховний потенціал музеїв проявляється в краєзнавчій роботі. Участь учнів у пошукових експедиціях рідним краєм, збір матеріальних і духовних пам'яток з історії та культури своєї малої батьківщини, запис свідчень очевидців історичних подій розвивають

¹⁵ Лисенко Т.М. Музейна педагогіка та перспективи розвитку. URL: <https://virtkafedra.ucoz.ua/elgurnal/pages/vyp9/lysenko.pdf>

¹⁶ Капустіна Н.І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького) // Сучасний музей: між скарбницею та підприємством. Матеріали Міжнародної конференції 8 жовтня 2006 р., м. Чернівці. Львів, 2008. С. 99–102; Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні. 231 с.

¹⁷ Капустіна Н.І., Івлева С.В. Ми мандруємо музеєм. Путівник по національному історичному музею ім. Д. І.Яворницького для батьків та дітей. Дніпропетровськ, 2011. С. 4–6.

¹⁸ Капустіна Н.І. Деякі аспекти роботи з музейною аудиторією (з досвіду роботи Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького). С. 99–102.

¹⁹ Капустіна Н.І., Івлева С.В. Ми мандруємо музеєм. – 213 с.

²⁰ Чернівецький обласний художній музей. URL: <http://artmuz.cv.ua/>

пізнавальні можливості підростаючого покоління. Поповнені ними фонди місцевих музеїв, або створені експозиції шкільних, підготовлені екскурсії та туристичні маршрути краєм, організовані тематичні заходи формують в учнів, окрім дослідницьких навиків, критичне мислення, вміння обґрунтувати власну точку зору.

У контексті завдань музейної педагогіки-важливе місце відведено музеям при навчальних закладах, які можна розглядати як творчі лабораторії з вироблення в підростаючого покоління здатності до самостійних суджень та відстеження причинно-наслідкових зв'язків, виховання історичної свідомості та морально-етичних ціннісних орієнтацій, застосування різних видів практичної пошуково-дослідницької та творчої діяльності.

В Україні створена та діє розлога мережа таких музеїв, яка нараховує більше чотирьох тисяч закладів у освітній галузі. На державному рівні сформовано нормативно-правову базу. Зокрема, з метою удосконалення змісту, форм та засобів музейної, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи наказом від 22.10.2014 № 1195 Міністерства освіти і науки України затверджено «Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України». У ньому підкреслюється, що своєрідний динамічний та інтерактивний освітній простір таких осередків має сприяти залученню молоді до краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи, вивченню історико-культурних та природних надбань рідного краю, поглибленню загальноосвітньої та допрофесійної підготовки молоді засобами позакласної, позашкільної роботи, залученню молоді до формування, збереження та раціонального використання Музейного фонду України²¹.

Системна синергія освітньо-музейного простору модернізує навчально-виховний процес, ефективно відображається на людинотворчій місії галузі освіти та музею. Основні концептуальні положення музейної педагогіки спрямо-

вані на заглиблення молоді у навчальний процес, урізноманітнення його форм та методів, залучення інноваційних технологій, формування національно-свідомих громадян країни. Важливо зауважити, що музеї при навчальних закладах мають тісно співпрацювати з державними музеями, науковими установами, налагоджувати контакти з фахівцями з проблем за профілем музею для поглиблення тематичного змісту експозиційно-виставкової та пошуково-дослідницької діяльності, удосконалення музейницьких практик.

Музейна педагогіка, як технологія освітньо-виховного процесу, через свої специфічні засоби подає музейну інформацію, методами музейної комунікації сприяє засвоєнню знань, отриманню вмінь та навичок інтелектуальної діяльності, творчо розвиває учасника комунікації, допомагає в змістовному проведенні дозвілля. Зауважимо, що на сьогодні в музеях відсутня посада музейного педагога, тому заклади змушені самостійно, виходячи з власного досвіду роботи, готувати фахівців даної спеціалізації. Для цього музейники налагоджують співпрацю з навчальними закладами, зокрема в Національному музеї, Музеї історії релігії та Історичному музеї у Львові проводять «Урок музейних працівників для школярів».

Водночас музейна педагогіка має враховувати особливості підходу до юного відвідувача з тим, щоб зустріч з музеєм була для нього змістовна і захоплююча. Для цього необхідно визначити конкретну мету відвідування закладу, попередньо ознайомити учнів з темою, відбір музейних предметів має відповідати їхнім віковим особливостям, а результатом має стати їхня самостійна творча робота. Так освітній процес в умовах музейного середовища буде плідним, сприятиме зростанню в молоді музейної культури.

Варто зупинитись на формуванні музейної культури та традиції входження в музейний простір відвідувача в Україні, які мають свої історичні особливості. У зарубіжних музеологів існує таке поняття, як «людина музейного типу», яке враховує рівень освіти особи, достаток і, головне, її досвід ознайомлення з музеями із

²¹ Положення про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14>

дитинства. Культура відвідування музеїв формується з раннього віку людини. Український відвідувач довгі десятиліття був заручником державного підходу до музеїв як ідеологічних закладів. У більшості випадків перше знайомство з музеєм для юних відвідувачів було примусовим, сімейне відвідування музеїв майже не практикувалось, до того ж заповітований зміст екскурсії з акцентом «на досягненнях та перевагах соціалізму» не викликали в аудиторії особливого бажання знову прийти до музею. Сьогодні музейні заклади позбавляються ідеологічних штампів та трафаретів і, що важливо, повертаються до зацікавлень відвідувача.

Мусимо констатувати, що, на жаль, відвідування музеїв ще не стало важливою потребою в українському суспільстві. Дослідження музейної аудиторії доводить, що з опитаних столичних мешканців 88% осіб ходили до музеїв у дитинстві, з них 74% прийшли до музею організовано з класом. Зауважимо, що 33% киян дитячий «музейний» досвід відвернув їх від музеїв, очевидно, перші враження від музею залишили негативний осад.

Окрім музеїв при навчальних закладах нині отримали бурхливий розвиток дитячі музеї та наукові музеї для учнів. Зарубіжний досвід подає нам приклади запровадження спеціальних музеїв для дітей у США, Швеції, Німеччині, де дошкільнята мають можливість зустрітися в музеї з улюбленими казковими героями, переглянути виставу, придбати дитячу книжку, сувенір, іграшку, взяти участь у творчих заняттях²². Фахівці умовно виділяють європейську і американську моделі дитячих музеїв. Основним у першій моделі є музей, друга – створює ігровий простір для дитини. Дитячі музеї, поєднавши процес пізнання, гри та дозвілля, окрім оновлення освітньої системи виконують важливе завдання із формування музейної культури у дітей.

В Україні дитячі музеї відсутні, хоч роботу з дошкільнятами музеї активно проводять, задіюючи малят з 3-х річного віку. Цікаві програми для дітей пропонують Національний

музей літератури України, Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського в Києві. Музично-меморіальний музей Соломії Крушельницької у Львові організовує екскурсії, враховуючи інтереси і батьків. Нетішинський міський краєзнавчий музей запровадив проект «Музей для дошкільника». Миколаївський обласний краєзнавчий музей для маленьких відвідувачів видав буклети з малюнками дітей, їхніми оповіданнями про музей.

Лише розгортається в Україні науково-технічне музейництво для підростаючого покоління. Уперше такі музеї з'явилися в 1960-х рр. у США. Поштовхом до їх появи став розвиток космічних технологій. Відкриваються музеї у Бостоні, Сан-Франциско. У них учнів ознайомлюють з науковими теоріями через досвід і експеримент. З 2006 р. у Чехії діє науковий центр «Техманія», в якому розвиваються традиції науково-технічної освіти дитячих музейних установ, пропонуються тематичні експозиції, присвячені науці та техніці²³.

В Україні отримав широке визнання серед юнацької аудиторії Музей популярної науки і техніки «Експериментаніум». Як зазначають музейники: це місце, де наука стає цікавою. Понад 300 інтерактивних експонатів занурюють відвідувача в світ науки і техніки. Зазначимо, що у науково-педагогічних колах Києва розробляється проект Музею науки для молоді.

Теоретичні засади актуальності музейних закладів для підростаючого покоління обґрунтовують фахівці з музейної педагогіки. Зокрема, доктор педагогічних наук із Санкт-Петербурга, професор Б.А. Столяров стверджує, що музейно-педагогічний процес формується на педагогічних принципах інтерактивності, комплексної взаємодії чуттєвого, логіко-аналітичного, психомоторного сприйняття, координації дій музейного працівника, педагога та юного глядача. Водночас означений процес ґрунтується на гуманістичних принципах особистісної орієнтації та духовних потребах юного відвідувача, його індивідуальних та ві-

²² Коссова І.М. Музей. Образование. Культура. Процессы интеграции // Институт переподготовки работников искусства, культуры и туризма Российской Федерации. Сборник трудов творческой лаборатории «Музейная педагогика» кафедры музейного дела. Вып. 2. М., 1999. 157 с; Фесенко Г., Иванова С., Подкапаева Л. Вре́мєн связующая нить. Музейная педагогика // Дошкольное воспитание. 2008. № 6. С. 81–83.

²³ Валенкевич О.В. Культурно-освітні засади діяльності чеських музеїв (на прикладі «Наукового центру «Техманія» у місті Пльзень») // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 39–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_3_9

кових особливостях, активній участі в музейному освітньому процесі²⁴.

Ефективність застосування музейно-педагогічних технологій вимагає спеціальної методики проведення занять, включає використання дидактичних методів та прийомів. Українські музейники володіють такими авторськими методиками, як «занурення» в історичну епоху з візуальним і чуттєвим сприйняттям певних подій та явищ, моделювання з уявним відтворенням історичних ситуацій. Також застосовуються музейно-педагогічні методи: рольове «прожиття» історичних та культурних подій, інформаційний, продуктивний, репродуктивний, дослідницький, реконструкції, порівняльних аналогій, асоціативний, порівняльного аналізу, випереджувального заохочення²⁵.

Український дослідник музейної педагогіки зі Львова О.В. Караманов виділяє декілька музейно-педагогічних аспектів заняття з використанням музейної експозиції: показ музейних предметів; коментування з акцентом на особливостях музейного експонату та пов'язаних з ним подій; реконструкція подій через музейний наратив; локалізація подій у певному місці; порівняння ознак об'єктів різних історичних епох; цитування історичних документів як інформаційних джерел конкретної історичної події²⁶.

Усі напрацьовані методи музейних практик потребують індивідуального підбору до окремої категорії відвідувачів, налагодження конструктивного діалогу з якими забезпечить результативність процесу передачі інформації засобами музейної експозиції. Розширенню можливостей музейної педагогіки сприяє залучення інноваційних технологій, зокрема, Інтернет-мережі. Багато музеїв на своїх сайтах започаткували інтерактивне відвідування експозиції, віртуальні екскурсії музеєм. Білоруська викладачка інформатики

І.О. Морозова наголошує на необхідності застосовувати методи музейної педагогіки у віртуальному музеї, що значно допоможе учневі з віддалених від музейних центрів районів країни в пізнавально-розважальній формі знайомитися з музейними цінностями, розвивати власні творчі здібності та інтелектуальні можливості. Через діалоги з музейними педагогами, долучення до віртуальних форм музейних практик віртуальний музей має розвивати освітньо-виховні функції, як і його прототип, створювати віртуальні навчальні екскурсії, інтегровані в шкільні програми²⁷. Запровадження новітніх технологій в музейній педагогіці має мати державну підтримку для розробки інтерактивних форм віртуальної музейної педагогіки. Зважаючи на потенційні можливості музейної педагогіки, увага державних органів до музейних закладів, їхніх педагогічних програм сприятиме інтелектуальному та творчому розвитку особистості, вихованню в неї любові до Батьківщини, бережливого ставлення до культурного надбання власної держави.

Для створення єдиного освітнього простору з системою новітніх методів та засобів для розширення сприятливих умов та можливостей для всебічного розвитку молоді людини у відкритому освітньому просторі столиці та забезпечення професійного вдосконалення педагогів у Києві була запроваджена Міська комплексна цільова програма «Освіта Києва. 2019–2023 роки» і як її складова – «Позашкільна освіта», в рамках якої запропоновано проєкт з музейної педагогіки²⁸.

Загальновідомо, що освіта, яка ґрунтується лише на професійних компетентностях, без виховних ідеалів не зможе забезпечити належний розвиток і прогрес держави. Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості в молодого покоління мусить здійснюватися насам-

²⁴ Столяров Б. Музейная педагогика. История, теория, практика: Учеб. пособие / Б.А. Столяров. М.: Высшая школа, 2004. С. 106–108.

²⁵ Самсакова І. В. Виховання особистості учня засобами музейної педагогіки // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2015. Вип. 68. С. 119–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_68_22

²⁶ Караманов О. Музейна педагогіка в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи / О.В. Караманов // Освіта та педагогічна наука. 2012. № 3 (152). С. 5–12.

²⁷ Морозова І. А. Музейная педагогика в сети. Взгляды з провинции // Конгресс конференций. URL: <http://ito.edu.ru/2003/IX/IX-0-3446.html>

²⁸ Міська комплексна цільова програма «Освіта Києва. 2019–2023 роки» // Департамент освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації). URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/content/osvita-kyieva.html>

перед на історичному досвіді, історико-культурній спадщині, досягненнях попередніх поколінь, з якими юний дослідник може ознайомитися заходами музейної педагогіки, яка спрямована на дієву взаємодію музею та юних відвідувачів, встановлення тривалих і різноманітних контактів з ними. З цією метою в музеях діють новаторські дитячі програми і учні отримують інший досвід. Шкільні екскурсії зазнали змін: сценарії стали гнучкими, вагому роль у них посіло спілкування, з'явилися нові смислові акценти.

Саме з метою реалізувати педагогічний потенціал музеїв у освітньому просторі Києва, заходами музейної педагогіки ефективно впливати на освітньо-виховний процес, сприяти активізації творчих здібностей учнівської молоді, розвивати її пошукову та дослідницьку діяльність, в умовах музейного середовища формувати в підростаючого покоління елементи наукового знання, світоглядні цінності, національну свідомість, в контексті реформування системи освіти України формувати сучасну особистість як «людину музейного типу», педагоги Київської Малої академії наук учнівської молоді спільно з науковцями Інституту історії України НАНУ та Національної спілки краєзнавців України за підтримки Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) був розроблений проєкт з музейної педагогіки. Учасниками його стали музейні заклади Києва, наукові установи, заклади вищої та загальної середньої освіти, Національні та наукові бібліотеки. Партнерську підтримку здійснюють Педагогічний музей України, Львівський університет імені Івана Франка, Київський університет імені Бориса Грінченка, Національний історико-культурний заповідник «Києво-Печерська Лавра», Національний заповідник «Софія Київська», Національний музей літератури України²⁹.

Розроблений освітньо-культурологічний проєкт «Музейна педагогіка в культурно-освітньому просторі Києва: досвід, проблеми, перспективи» пропонує учнівській молоді проведення в музейній експозиції з пізнавальною метою навчально-освітньої діяльності для отримання спеціальної інформації, здійснення досліджень з використанням музейних фондів та бібліотеки, отримання інтелектуально-творчого відпочинку.

Його завданнями стали: створити в музейному середовищі спільно з учительськими колективами, педагогічними керівниками, науковцями та музейниками сприятливі умови для отримання учнями науково-дослідницьких навиків систематичного наукового пошуку, інтелектуально-дослідницької діяльності; застосовувати музейно-інноваційні педагогічні технології для поглиблення навчально-освітньої та дослідницької діяльності учнів; зміцнити на основі новаторських музейно-освітніх програм взаємодію навчальних закладів та музею, співпрацю в створенні засад методичної роботи; удосконалити дослідницько-експериментальну роботу вихованців МАН із використанням автентичних пам'яток наукових фондів та бібліотек музеїв; сприяти учнівській молоді в оволодінні навиками підготовки та проведення тематичних екскурсій, лекцій, майстер-класів, просвітницьких заходів та інших форм музейної діяльності; інтегрувати музейництво в процес особистісного творчого розвитку, виховання та організації підростаючого покоління, його професійної орієнтації.

Проєкт було презентовано 24 квітня 2019 р. у приміщенні Національного музею літератури України. У заході взяли участь науковці, музейники, освітяни Києва, представники органів місцевого самоврядування, громадських організацій та засобів масової інформації. На зустрічі фахівців директор КПНЗ «Київська мала академія наук учнівської молоді» Ірина Поліщук наголосила на стратегії розвитку сучасної освіти, заступник директора Національного музею літератури України Раїса Сеннікова розповіла про досвід роботи колективу музею з учнівською молоддю, головний спеціаліст відділу позашкільної освіти Департаменту освіти і науки виконавчого органу Київської міської ради Олександр Сергієв відзначив роль Міської програми для розвитку освітнього простору міста.

Презентуючи проєкт, заступник голови Національної спілки краєзнавців України, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАНУ, доктор історичних наук Руслана Маньковська зупинилася на інтеграції інноваційних педагогічних технологій та музейних практик в пізнавально-навчальний кластер позашкільної освіти для творчого розвитку та виховання особистості, формування «людини

²⁹ Поточний архів Національної спілки краєзнавців України.

музейного типу». Завідувач відділу навчально-виховної роботи КПНЗ «Київська Мала академія наук учнівської молоді» Лариса Карчина розкрила шляхи і можливості реалізації проєкту.

У дискусії, що розгорнулася під час обговорення проєкту, взяли участь генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська», заслужений працівник культури України, заступник голови Всеукраїнської асоціації музеїв та заповідників України Неля Куковальська, директор Педагогічного музею України Олександр Міхно, доцент кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат педагогічних наук Оксана Матвійчук, проректор з науково-педагогічної роботи (корпоративне управління) ВНЗ Університету економіки та права «КРОК», кандидат психологічних наук, доцент Наталія Наконечна, віце-президент Всеукраїнської громадської організації «Ліга культури» Віра Зоц, директор спеціалізованої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 85 міста Києва Тетяна Федунова. Виступаючи позитивно оцінили основні положення проєкту, відзначили його актуальність та важливість для сучасної учнівської молоді, поділилися напрацьованим досвідом з музейної педагогіки, висловили пропозиції щодо необхідності налагодження координації в діяльності навчальних закладів та музеїв Києва, урізноманітнення форматів цієї співпраці тощо³⁰.

Розроблено інформаційно-методичний навігатор та «дорожню карту» запровадження проєкту в музейних закладах, закладах вищої і загальної середньої освіти Києва, передбачається проведення науково-практичного семінару «Педагогіка дитинства: нове життя традиційних методик навчання і виховання в музейних практиках», соціально-педагогічного проєкту «Педагогіка позитиву музейному просторі. Тематичний дискусійний клуб», проєктування музейного простору та створення музейно-педагогічних програм. У проєкті окреслено форми учнівських практик в музейному просторі, зокрема науково-дослідницька діяльність, розробка пізнавально-освітніх маршрутів у місті Києві, створення учнівської музейної карти столиці, приділено увагу

комунікаціям в рамках проєкту з музейними закладами та школами міста Києва, проблемі інклюзії в музейному просторі столиці.

До інформаційно-методичного навігатора ввійшли, зокрема, соціально-педагогічний проєкт «Педагогіка позитиву в музейному просторі», тематичні дискусійні клуби: «Лідери музейної справи», «Інклюзивні програми доступного музею», «Колекція вражень: Україна у світовій спадщині», науково-практичні конференції «Музейна педагогіка в соціокультурному просторі Києва», «Музейна педагогіка: традиції та інновації», круглі столи «Впровадження музейної педагогіки в освітню систему київських шкіл», «Музейна педагогіка в позашкільній освіті», педагогічні читання «Інклюзія в музейному просторі», «Електронний інформаційний ресурс «Музейна педагогіка» в Україні», семінари «Гуманізм та патріотизм в методиках українських педагогів А. Макаренка та В. Сухомлинського», «3d комунікації та 3d інтернет в освіті». Тематика науково-методичних заходів спрямована на узагальнення міжнародного та українського досвіду з музейної педагогіки, дослідження актуальних питань запровадження музейних практик в освітній простір Києва, зокрема інноваційних технологій, накреслення перспектив означеної проблематики.

Результатами проєкту має стати сформована науково-методологічна основа та програмний супровід напряму «Музейна педагогіка», створення освітньо-музейного простору Києва із залученням навчальних закладів та національних, державних, відомчих музеїв, маркетингової стратегії для промоції та комунікації проєкту, впровадження в навчальних закладах на загальноосвітньому рівні «Музейного дня», сформування інноваційного музейного простору, включаючи і віртуальний, для освітньої, науково-дослідницької роботи з пошуку, опрацювання музейних джерел, вивчення автентичних пам'яток історії, культури та природи, отримання досвіду екскурсійної та лекційної діяльності в музеї, постановка питання про впровадження в музейних закладах посади музейного педагога, розробка Стратегії розвитку напряму «Музейна педагогіка» в Києві на 2020-2030 рр. Підготовка і втілення культурно-освітнього проєкту з музейної педагогіки в Києві за

³⁰ Маньковська Р.В. Освітньо-культурологічний проєкт «Музейна педагогіка в культурно-освітньому просторі Києва: досвід, проблеми, перспективи» // Національна спілка краєзнавців України. URL: <http://nsku.org.ua/?p=13438>

участю педагогів, науковців, музейників та за підтримки органів міської влади засвідчує як актуальність та перспективність розвитку музейної педагогіки в українському музейництві, так і суспільна важливість її для формування молодого покоління в умовах сучасних викликів.

Отже, музейна педагогіка, як комплексна міжdisciplinarna галузь науки, ефективно впливає на педагогічний процес передачі історико-культурного досвіду в умовах музейного середовища, допомагає в навчально-виховній роботі освітніх закладів. Як інноваційна модель³¹ інтелектуального розвитку молоді, музейна педагогіка через

автентичні пам'ятки, як наочні предмети освітнього процесу, сприяє активізації творчих здібностей учнів, розвиває їх пошукову та дослідницьку діяльність, формує світоглядні цінності та шанобливе ставлення до набутих попередніх поколінь. Ефективність запроваджених музейно-освітніх технологій, що ґрунтуються на використанні музейних артефактів, їх різноманітність дозволяють стверджувати, що музейна педагогіка володіє значним пізнавальним потенціалом, здатна модифікувати інноваційні формати в навчальному процесі, активно затребувана в соціокультурному просторі України та світу.

References

- Valenkevych O. V. (2017). Kulturno-osvitni zasady diialnosti cheskykh muzeiv (na prykladi «Naukovoho tsentru «Tekhmaniiia» u misti Plzen»). *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Pedagogichni nauky*. Vyp. 3. S. 39–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VZhDUP_2017_3_9. [in Ukrainian]
- Haida L. A. (2009). *Muzei u navchalnomu zakladi*. K.: Shk. svit, 128 s. (Biblioteka «Shkilnoho svitu»). [in Ukrainian]
- Haida L. A. (2012) Muzeina pedahohika: poshuk optimalnoi modeli. *Metodolohichni zasady istorychnoi osvity v konteksti profilizatsii starshoi shkoly: materialy Vseukrainskoi naukovy- metodychnoi konferentsii (Kirovohrad, 21–22 zhovtnia 2010 r.)*. Kirovohrad: Vydavnytstvo KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho. S. 243–249. [in Ukrainian]
- Haida L. A. (2012). Muzeino-pedahohicheskyye tsentry Ukrainy: opyt u perspektivy razvytyia. *Voprosy muzeolohyy*. № 2 (6). S. 179–186. [in Ukrainian]
- Hnedovskyi M. B., Dukelskyi V. Yu. (1992). Muzeinaia kommunykatsiia kak predmet muzeevedcheskoho yssledovaniia. *Muzei – kultura – obshchestvo: SPb. nauch. tr.* M. S. 24–27. [in Russian]
- Hohyberydze H. M. (2007). Formyrovanye muzeinoi pedahohyky. *Prepodavanye ystoryy v shkole*. № 8 S. 9–17. [in Russian]
- Honcharuk T. *Shcho take muzeina pedahohika. Dosvid Nimechchyny*. URL: <http://www.gurt.org.ua/blogs/Tetiana%20Honcharuk/1300/>. [in Ukrainian]
- Hokhstrat Els, Hein Anemari Vels. (2015). *Teoriia navchannia Devida Kolbi v muzei*. K.: Muzeinyi prostir. 96 s. [in Ukrainian]
- Hryhorieva A. P. (2005). Sviata spadshchyna (Ohliad muzeiv Zhytomyrshchyny pry navchalnykh zakladakh systemy MON Ukrainy). *Muzeina sprava na Zhytomyrshchyni: istoriia, dosvid, problemy: Naukovyi zbirnyk «Velyka Volyn»: pratsi Zhytomyrskoho naukovy-kraieznavchoho tovarystva doslidnykiv Volyni*. T. 33. S. 59–64. [in Ukrainian]
- Kapustina N. I. (2008). Deiaki aspekty roboty z muzeinoiu audytorieiu (z dosvidu roboty Dnipropetrovskoho istorychnoho muzeiu im. D. I. Yavornytskoho). *Suchasnyi muzei: mizh skarbnytseiu ta pidpriemstvom. Materialy Mizhnarodnoi konferentsii 8 zhovtnia 2006 r., m. Chernivtsi*. Lviv. S. 99–102. [in Ukrainian]
- Kapustina N. I., Ivleva S. V. (2011). *My mandruємо muzeiem. Putivnyk po natsionalnomu istorychnomu muzeiu im. D. I. Yavornytskoho dlia batkiv ta ditei*. Dnipropetrovsk, S. 4–6. [in Ukrainian]
- Karamanov O. V. (2012). Muzeina pedahohika v konteksti bahato-kulturnoho osvitnoho sere dovnyshcha v Ukraini. *Shliakh osvity*. № 2. S. 8–11. [in Ukrainian]
- Karamanov O. (2012). Muzeina pedahohika v navchalno-vykhovnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly. *Osvita ta pedahohichna nauka*. № 3 (152). S. 5–12. [in Ukrainian]
- Kardash N. V. (2015). Muzeina pedahohika: retrospektyvnyi analiz. *Pedahohichni nauky. Zbir. nauk. prats*. Vyp. 125. K. S. 49–54. [in Ukrainian]
- (2012). *Kataloh muzeiv pry navchalnykh zakladakh Ukrainy / Upor. L. A. Haida*. Kirovohrad: Ly-senko V.F. 136 s. [in Ukrainian]
- Kossova Y. M. (1999). *Muzei. Obrazovanye. Kultura. Protsessy yntehratsyy. Ynstytut perepodhotovky rabotnykov yskusstva, kultury y turyzma Rossyiskoi*

³¹ Метод моделювання в музейній педагогіці застосовує дослідниця із Кропивницького Гайда Л.А. у праці: Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі // Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21–22 жовтня 2010р.). Кіровоград: Видавництво КОІППО імені Василя Сухомлинського, 2012. С. 243–249.

- federatsyy. Sbornyk trudov tvorcheskoi laboratoryy «Muzeinaia pedahohyka» kafedry muzeinoho dela.* Выр. 2. М. 157 s. [in Russian]
- Laskii I. (2009). Kurs «Muzeina pedahohika»: osoblyvosti vzaiemodii shkoly i muzeiu. *Mystetstvo ta osvita.* № 3. S. 27–30. [in Ukrainian]
- Lysenko T. M. *Muzeina pedahohika ta perspektyvy rozvytku.* URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp9/lysenko.pdf. [in Ukrainian]
- Mankovska R. V. (2016). *Muzei Ukrainy v suspilno-istorychnykh vyklykakh XX – pochatku XXI stolit.* Lviv: Prostir M. 420 s. [in Ukrainian]
- Mankovska R. V. (2019). Osvitno-kulturolohichniyi proiekt «Muzeina pedahohika v kulturno-osvitnomu prostori Kyieva: dosvid, problemy, perspektyvy». *Natsionalna spilka kraieznavtsiv Ukrainy.* URL: <http://nsku.org.ua/?p=13438>. [in Ukrainian]
- Mariukhno H. V. Yaroshenko O. Yu. (2004). *Orhanizatoru muzeinoi spravy v zakladakh osvity. Metodychni rekomendatsii.* Poltava. 117 s. [in Ukrainian]
- Masol L. M. (2016). *Mystetstvo: pidruchnyk dlia 8 kl. zahalnoosvit.navch. zakl.* Kh.: Folio. 240 s. [in Ukrainian]
- Medvedeva E. B. (2003). *Muzeinaia pedahohyka v Hermanyy y Rossyy: Ystoriya y sovremennost: uchebnoe posoby.* M.: APRYKT. 92 s. [in Russian]
- Miska kompleksna tsilova prohrama «Osvita Kyieva. 2019–2023 roky» (2019). *Departament osvity i nauky vykonavchoho orhanu Kyivskoi miskoi rady (Kyivskoi miskoi derzhavnoi administratsii).* URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/content/osvita-kyieva.html>. [in Ukrainian]
- Mikhno O. (2016). Spadshchyna Vasylia Sukhomlynskoho u vystavkovii diialnosti Pedahohichnoho muzeiu Ukrainy. *Zbirnyk materialiv IKh Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. i XXIII Vseukr. ped. chytan «Vasyl Sukhomlynskyi u dialozi z suchasnistiu. Shchob u sertsy zhyla Batkivshchyna» (m. Lutsk, 15–16 veresnia 2016 r.) / Upor. O. Sukhomlynska, P. Olesko.* Lutsk : Nadstyria. S. 194–198. [in Ukrainian]
- Morozova Y. A. (2003). Muzeinaia pedahohyka v sety. Vzghliad yz provyntsyy. *Konhress konferentsyi.* URL: <http://ito.edu.ru/2003/IX/IX-0-3446.html>. [in Russian]
- Muzeinaia pedahohyka v nachale XX veka. (2013). *Pedahohyka.* 7 fevralia. URL: <https://paidagogos.com/muzeynaya-pedagogika-chast-ii.html> [in Russian]
- Muzeinaia pedahohyka za rubezhom* (1997). sost. y red. M. Yu. Yukhnevych. M.: MUSEUM PRO. 73 s. [in Russian]
- Norris Linda, Tisdeil Reini. (2017). *Kreatyvnist u muzeinii praktytsi / per. z anhliiskoi A. Kostruby, H. Kuzo, O. Omelchuk, Ye. Chervonoho.* Kyiv: Vydavets Cherednychenko A. M. 192 s. [in Ukrainian]
- Omelchenko Yu. I. (1981). *Shkilni muzei.* K.: Radianska shkola. 128 s. [in Ukrainian]
- Otrokh N. V. (2014). Innovatyka v muzeinii pedahohitsi. *Pedahohichni nauky. Zb. nauk. prats.* Vyp. 118. K. S. 173–181. [in Ukrainian]
- Piskun S. A. *Pedahohichne kraieznavstvo v orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu vyshchoi shkoly.* URL: <http://eprints.zu.edu.ua/2067/1/ghdruiohdi.pdf>. [in Ukrainian]
- Polishchuk H. (2004). Ekskursiyni metod navchania. *Ridna shkola.* № 9. 80 s. [in Ukrainian]
- Polozhennia pro muzei pry doshkilnykh, zahalnoosvitnykh, pozashkilnykh ta profesiino-tekhnicznykh navchalnykh zakladakh, yaki перебувають u sferi upravlinnia Ministerstva osvity i nauky Ukrainy. *Zakonodavstvo Ukrainy.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14>. [in Ukrainian]
- Potochnyi arkhiv Natsionalnoi spilky kraieznavtsiv Ukrainy. [in Ukrainian]
- Samsakova I. V. (2015). Vykhovannia osobystosti uchnia zasobamy muzeinoi pedahohiky. *Zbirnyk naukovykh prats [Khersonskoho derzhavnoho universytetu]. Pedahohichni nauky.* Vyp. 68. S. 119–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_68_22. [in Ukrainian]
- Stoliarov B. A. (2004). *Muzeinaia pedahohyka: ystoriya, teoriya, praktyka: ucheb. posob. dlia studentov.* M.: Vysshiaia shkola. 216 s. [in Russian]
- Udovychenko I. V. (2017). *Muzeina pedahohika: teoriia i praktyka: nauково-методичний посібник.* K.: Lohos, Natsionalnyi muzei istorii Ukrainy, 72 s. [in Ukrainian]
- Fesenko H., Yvanova S., Podkapaeva L. (2008). Vremën sviazuiushchaia nyt. Muzeinaia pedahohyka. *Doshkolnoe vospytanye.* № 6. S. 81–83. [in Russian]
- Chernivetskyi oblasnyi khudozhnii muzei.* URL: <http://artmuz.cv.ua/>[in Ukrainian]
- Shcherbak D. (2014). Rozvytok muzeinoi pedahohiky. *Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm.* № 20. 29 s. [in Ukrainian]
- Shcherbak D. (2009). Stanovlennia i rozvytok muzeinoi pedahohiky v Ukraini. *Osvita doroslykh: teoriia, dosvid, perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats.* Vyp. 1. K. – Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M. 231 s. [in Ukrainian]